

Izbaja vsaki četrtak
in velja s poštnino vred
iz v Mariboru z pošiljanjem
na dom
na celo leto . . . 3 fl.
" pol leta . . . 1 fl. 50 k.
" " " " . . . fl. 80 k.
Brez pošiljanja na dom
za celo leto . . . 2 fl. 50 k.
" pol leta . . . 1 fl. 30 k.
" " " " . . . fl. 62 k.
Posamezni listi se dobijo
pri knjigarju Novaku na
velikem trgu za 5 k.

SLOVENSKI GOSPODAR.

Podučiven list za slovensko ljudstvo.

Naročnino sprejema vred-
ništvo v Mariboru.

Rokopisi se ne vračajo,
neplačani listi ne
prijemajo.

Oznanila se prijemajo,
plača za vrstico je 10 k.
in za kolek 80 k.

„Poduk v gospodarstvu bogati deželo.“

Štv. 32.

V Mariboru 21. novembra 1867.

Tečaj I.

A. Kremplj.

(Poskus životopisne črtice.)

Ogledavši se zvedenec v narodnem gibanju ter v razvoju slovenskega slovstva nekoliko prek 40 let v minolost, lehkoma mahoma razvidi, da mi štirski Slovenci nismo imeli skoro nikogar, ki bi bil gojil slovensko knjigo, budil narodno zavednost, ki bi bil delal iz čiste ljubezni na korist rojakom, hote je vzdignoti iz gnjusnega blata črne nevednosti, ter krepko odvracati potujčevanje, junaški zahtevati pravice, ktere idejo vsak narod, da po njih delajoči zamore se popeti do boljše in srečnejše bodočnosti; učilnice po tujem kopitu prikrojene niso imele narodnih zavetnikov. Ves slovstveni zaklad, ki ga moremo navoditi, bili ste dve slovnici (Štirski Slovenec Zelenko je spisal 1791. l. slovnico, ktera ni vredna pišivega oreha) napisani v nemščini, namreč Šmigočeva prav porabna, na svetlo dana 1812. l. in Danjkova od 1824 l. Toda obe kažeti, da si pisatelja nista prikrbela niti oni dobi primernih slovniskih znanosti, ne jemlječa dostojnega ozira na Bohoriča, Danjko tudi ne na Dobrovskega „*Institutiones linguae slavicae veteris dialecti*“, natisnene 1819. leta. Od Danjka so tudi izdane pesmi, nekaj jegove, nekaj drugih pesnikov, katekizem in še nekoliko nabožnih spisov. Imel je svoj pravopis. Po njem se je vrgel Scherf (tako se piše nekdanji slovenski knjižnik) z nekterimi malenkostmi in propovedmi. Da je Danjko poznal starinsko slovenščino, ne bi bil toliko nespametno zabredel na krivi pot. Pravopis narodu krojiti zahteva nekoliko več, nego le povrhom znati kakega razrečja podnarečje. Ako bi Kopitar 20 let prvlje bil poskusil nameščati ž, š, č, c, s starinskimi slovenskimi črkami, gotovo bi bil obveljal jegov pravopis. Metelko se je oziral samo na kranjsko razrečje, ne na starinsko slovensko glasje, moralo mu je tedaj tudi spodleteti. Danjko poparjen porazom svojega krivopisa zapustil je obdelovanje narodnega slovstva, razve kake hrapave in nepravilne pesmi, p. „Pesem na deklič“, ter postal trden nasprotnik našemu knjižnemu napredku, vsaj celo žilav nemškutar, kar belodano priča jegovo dekanško delovanje v učilnicah; ni menda nemškutarščejih učilnic na vsem Slovenskem, nego so v dekanovini velikonedeljski. Toisto svedoči zgodba, da je on zavrgel sevsema „Sveto opravilo“, zloženo Slomškovej skrbjo ter vsi vladikovini prepisano za rabo, in novi obrednik; jemu rabi neko klobasarjenje, ktero si je sam skrparil in zvozljaril. Tako se ne spolnjujejo knezovladiške naredbe, bili kdo drug se drzol kaj takega poskusiti, mahoma bi čutil po ščepeih. Če je kdo le nemškutar, obilno mu se prizanaša, še pohvalnic ne pogreša. Dr. Murko je pametno ravnal, priobčivši „Slovar“ v bohoričici spisano, tudi gradivo je marljivo zbrano. Isti gospod je sestavil slovensko slovnico v nemščini, naj prvlje v starem pravopisu, 1850 l. pa v gajici natisneno; od ravno tega pisatelja imamo slovenski prevod katekizma, kteri je že v besedi prekoredno hrapav ter ovaja, da je nekda marljiv in bistroumen pisalec žali bog slovodal slovstvenemu delovanju. Zgodovina neukanljivo svedoči, da narodni učenjaki, imajoči pred sebo zboljšek in omiko svojega naroda, niso popustili do zadnjega hipa, marveč dolže bolje se spopolnjevali, ter slavna in obširna dela pripravili svojcem. Takim možakom hvalo

daja potomstvo, drugim pa je ne more in ne sme; kdor narod zapusti, jega narod preklinja. Opustivši dalnje razmišljanje o prejšjih naših knjižnikih oglejmo se nekoliko pazljivejše na življenje in delovanje narodnega ljubimca Antona Kremplj na.

(Dalje prihodnjic.)

Gospodarske stvari.

o globokem obdelovanju zemlje.

Obdelovanje zemlje je važno sredstvo za povišanje dohodkov naših njiv. Kdo izmed nas bi ne znal, da rastlina k svojemu življenju ravno toliko živeča potrebuje, kakor človek in žival. Poglejmo na primer želod. On je kal, izvir rastline, ki vtegne stoletja preživeti in k orjaški visokosti dorasti. Sama iz sebe? Ne! Snov želodova le samo temu zadostuje, da živi želod v prvem času; potem začinja s svojimi rahlimi in naj drobnejšimi koreninami in koreninacami hrano iz zemlje potezovati. Če bi ne hoteli verjeti, da zna grudna zemlja one lepe rastline staviti, ktere občudovati dostikrat priliko imamo, majhen pokus nas bo o tem prepričal. Zažgimo želod; kak majhen kupček pepela nam ostane. Vzemimo na to sto ali tudi petsto let star hrast, ki je iz enakega želoda zrastel in zažgimo tudi tega. Kakšna kopa pepela zaostane! Od kod je ta? Iz zraka? Gotovo ne! Le iz zemlje je mogla po koreninah v rastlino dojt. Zemlja tedaj ni le samo važna kot stališče rastline, temoč je o jednom silno velika shramba, magazin za hrano, iz ktere vsaka rastlina od mogočnega hrasta do nizkega maha svoj živež dobi. Čem več so zaloge v tem magazinu, tem boljše in leže rastlina živi, tem čvrstejše bo rasla, tem več obrodila.

Če zagledamo brezo na nerodovitnem skalovju, se nam smili drevo, ki mora na revnem nerodovitnem dnu rasti. Zakaj imenujemo suho trdo skalo nerodovito? Proti temu, zakaj imenujemo dobro zrahljano, globoko izorano zemljo rodovito? ker rastlina na trdi skali s trudom in nujno svojo pičlo hrano najde, na obdelani zemlji pa ni le samo hrana obilna temuč tudi taka, kakoršne rastlina ravno potrebuje.

Rekli smo prej, da odvisi od bogastva zalog v shrambi — v zemlji — ali bo rastlina revno ali čvrsto rasla, majhno ali veliko obrodila. O tem se ne more dvomiti; vsakdo zna, da je tam leže živeti, kjer se hrana nahaja, kakor tam, kjer je ni ali se celo redko najde. Dajmo tedaj rastlini bogato shrambo, to je, zglobimo zemljo precej, tako da more svoje korenine mogočno na vse strani in globoko pognati in v obilnosti to sprejeti, česar potrebuje, da zraste velika in močna: pičo.

Poljedelstvo mnogoterih krajev je kakor zakleto, ker kmetje iz prazne vere, slabe navade ali lenobe tako plitvo orjejo, da se ne more to „oranje“ imenovati, tem več „praskanje“. Sicer dobro vedo, da v hosti globoke prsti drevje boljše in hitrejše priraščuje nego v taki, ki leži na s plitvo zemljo pokritem skalovju, dobro znajo ceniti vrednost globoke hrane, pa vendar jim ni mar, da bi svojo morebiti plitvo hrano uglobili. Boje se „mrtvo“ zemljo vzdignoti, in sicer se tega po pravici boje; pa kakor govedo ne postane v enem dnevu doječa krava ali delajoč vol, temoč tednov in mesecev, celo let potrebuje, ravno tako se ne sme hrana hipoma, temoč po malem globiti.

Če se vsako leto le za pol ali za en palec globokeje sega, se peščica vzdignene „mrtve“ zemlje na zraku v „dobro“ spremeni in v malih letih smo igraje dosegli, kar nam vtegne veliko plačo deliti.

Hasek globokega oranja je tolik, da bi nam skoro prostora zmanjkalo, če bi ga hoteli popolnoma popisati. Tedaj le nekoliko o njem in sicer naj važniše:

Posebne dobre lastnosti, ki jih ima globoko oranje, so te-le:

1. Korenine naših njivnih rastlin leže na globoko pridejo.
2. Rastline, ki po takem več in deljše korenine ženejo, rastejo zategadelj čvrsteje, bodo večje in močnejše in obilnejše obrodijo.

3. Zemlja, ki se samo od sebe ali zavolj lege rada suši, se s tem zboljša, ker globoka mrva veliko več mokrote v se navleče, kakor le malo palecev globoka.

4. Pri navdolni legi njive je globoko oranje neprečeno-ljivo, ker, če pride nagla in močna ploha, se voda v globoko zrahljani zemlji zgubi kakor v gobi; pri plitvem oranju pa je le malo v zemljo steče, temoč gre v zgubo, po jarkih divja, hudo dere in dostikrat mnogo prsti odnese.

5. Njive pa, ki ležijo v vlažnih ali nizkih krajih in so tedaj same od sebe mokrejšje, se po globokem obdelovanju tako rekoč cedijo in odvodeniijo, ker se voda lahko v globoko spusti in tedaj našim navadnim rastlinam manj ali celo nič ne škoduje.

6. Zemlja se pa z globokim oranjem tudi zboljša in njega bogastvo pomnoži; „mrtvo“ podzemljišče, ki je bilo preden za nič, na zraku po malem sprhni in se tako spremeni, da potem tudi pomaga k živežu rastlin.

7. Z globokim obdelovanjem se tudi nekoliko gnoja lahko prihrani, ker s podzemljiščem se nadomestuje to, kar so poprejšne žetve vzele.

8. Z globokim oranjem pa si tudi lahko več gnoja pripravimo, ker je, kakor smo že rekli, rastlinski razvoj pri tem obilnejši in več slame, klaje, čebulic, korenin, zrnja itd. na istem prostoru raste, kak poprej.

9. Gnoj se na globoko izoranem polju vtegne boljše porabiti kakor naplitvem. Če je zemlja precej zglobljena, se ves gnoj v zemljo spravi in rastlinam pribavi, na plitvo izoranem pa ostane na površju, veter ga odnaša in voda ga odplavlja.

10. Če globoko orjemo, tudi živini dobro storimo, ker globoko obdelane zemlje ni treba tolikokrat orati kakor plitvo.

11. Da žito v toliko krajih tako rado poleže, temu se tudi z globokim oranjem celo lahko pomaga.

Uzrok tega polegovanja je večidelj pomanjkanje mineralnih redivnih snov. Če pa zemljo zglobimo, pripravimo mnogo zemlje, ktera rastline hraniti more; rastlina postane čvrstejša, steblo močnejše in se tedaj redkeje ali celo ne vleže.

12. Globoko obdelovanje je k zadnjemu važno in dostikrat edino sredstvo za uničenje plevela posebno onega, ki se je globoko ukorenil.

13. Globoko obdelovanje je tudi neobhodno potrebno, ako hočemo kaj drugega saditi ali sejati nego naši dedovi. Repa, ogršica, hmelj, vino itd. itd. le tam dobro rastejo, kjer smo z oranjem zemljo zadosti zglobili.

Za kaj prosijo konkordatoborci?

Tega sicer sami ne vedo, kar pričajo prav glasno jih čudne prošnje. V eni pravijo: v peto nas škorenj tišči; v drugi pa, na prstih nas tišči; v tretji pa: ves črevelj je za nič! — Šploh se sme reči, da le tisti, ki so podpihali ta vihar soper pogodbo, kaj hočejo; drugi pa, ki podpise nabirajo in kateri se podpisujejo ali podkrižavajo, večidel le slepe miši love. — Povejmo tedaj onim slovenskim možakom, ki so pridni bili in na besedo rovarjev se podpisali, za kaj da se prosijo.

Nekteri „dohtarji“ na Dunaju že dolgo časa sem ne morejo več mirno spat in tudi črne kave po kosilu ne morejo brez skrbi več srkati, ker vidijo, da so ljudje v Avstriji tako neizrekljivo tebesti in neumni. In veste, kaj je po misli teh dohtarjev nevednosti krivo? Prvič, pravijo, to: da ima duhovska gosposka skrb čez ljudske šole. Mislijo si, da kristijanska izreja otroke prav neumne dela; da bode brž svet ves drugačen, ako se duhovske oblasti vrata v šolo zapro: otroci bodo potem brž „buštaborati“ znali; učitelji bodo tako čudno učeni, da bodo na prvi pogled znali, kakošni „kebri“ se v konjšeku, in kakošni v kravnjeku redijo, in kmetje bodo za naprej večkrat smeli v šolo stopiti in uč-

telja s kateketom vred prav pošteno ošteti, če kaj prav ne napravita. 18 celih ur v tednu se bodo otroci učili brati, pisati, počevati, morebiti tudi na trati zunaj kozličje prebrčati; 2 uri bo smel kateket v šolo priti na teden, razun tega pa nič s šolsko mladino zapovedovati imel ne bo. Tako blezo ima biti, ko bo šola od cerkve ločena, in to je prvo, kar hočejo tisti, ki prosijo za odpravljenje cerkvene pogodbe ali konkordata.

„Dohtarji“ na Dunaju na dalje mislijo, da so Avstrijanci zato tako trepasti, ker se sv. Oče papež in škofi z duhovniki vse preveč vtikajo v verske zadeve, in ljudem pravijo: to in tako morate storiti in živeti, če hočete večno srečni biti. Gospodje na Dunaju pa pravijo: ne tako; ampak vsak naj živi in dela po svojem, ter se mu še zmeniti ni treba za postave katoliške cerkve, čeravno še nobeden teh „dohtarjev“ grajal ni protestantov ali židov, da ovi po svojih postavah živeti hočejo. Kdor tedaj tirja za katoličane katoliške postave, ta — po mislih dohtarjev na Dunaju — po temoti blodi in ne more biti zveden in moder človek. — Čudno; človek bi ravno nasproti mislil, da bi posebno „dohtarjem“ naj bolj všeč moralo biti, ako ljudje prav neumni ostanejo; zakaj več ko je bedakov po svetu, več je tudi praved ali preprirov, in pravde so maslo za dohtarje, kaj ne? — Ker tedaj — po mislih Dunajskih dohtarjev — prevelika oblast duhovnikov v duhovskih rečeh ljudi neumne dela, toraj se morajo duhovščini perotnice pristriči, da ne bode mogla toliko škode delati. Kakove škode? Da smo lani — pravijo — pri Sadovi od Prusov tepeni bili; da je ubogi brat cesarjev Maksimilijan v Mehiko šel in tam od prekuhuhov ustreljen bil; da še vsi slovanski Avstrijanci, posebno pa Slovenci na Štajerskem, celo ponemčeni niso tega vsega je kriva prevelika duhovska oblast, ki jo konkordat duhovnikom daje; toraj v kraj s to pogodbo in — vseh nesreč v Avstriji bo konec; angelci bodo le nemško ali madžarsko na gosle nam peli, in veseli raj bode prihodnjič v srečni naši Avstriji! — Vse to je tako neumno in prazno, da bi človeku hudo postalo; pa vendar dan na dan nemške novine, tudi kokodajka Mariborčanka, in konkordatoborci v svojih prošnjah tako po svetu blodijo in — brez števila jih je, kateri tem blodnjam verujejo in podpisujejo, da je kaj! — Tedaj da duhovniki tolike škode delati ne bodo, mora se jim oblast vzeti: v cerkvi naj opravljajo svoje, več pa ne. Kar se zunanaj cerkve godi, to jih ničesar ne zadeva. Posebno je dohtar Mühlfeld na Dunaju ljudem oči odprl, da imajo duhovniki preveč oblasti v zakonskih rečeh; toraj je izdelal novo zakonsko postavo, ktero je državni zbor v spodnji hiši tudi potrdil. Ta zakonska postava je taka, da se je zakonoželjnemu ženstvu po Dunaju, posebno pa črnolašnim židovkinjam srce kot mast veselja cedilo. Tudi samičnim mladim gospodom je ta postava prav prav všeč, kakor tudi vsem tistim zakonskim, ki bi rajše dnes kakor jutre izpregli in šli vsaksebi. Vsi ti skačejo okoli te postave, kot Judje nek-daj okoli zlatega teleta, in časnikarji za ta ples trobentajo, da je prav šemasti pust zdaj pri nas.

Kaj pa hoče Mühlfeldova nova zakonska postava? Berite, konkordatoborci in potem svojo vest izprašajte, ali je bilo prav, da ste za-to prosili? Kakor bomo povedali, tako je črno na belo v postavi; kdor tega ne veruje, naj sam postavo pregleda. Tako-le določuje:

1. Da verska različnost naj ne bo več zadržek, v zakon stopiti; da se tedaj judje ali turki ženiti smejo s kristijani.

2. Da zakonska zveza ne trpi, kakor od nek-daj med pravovernimi kristijani, noter do smrti, ampak da se sme iz več vzrokov razvezati, tako da se on in ona vnovič oženiti smeta.

3. Da o tem, ali je zakon bil veljaven ali ne, in da se zakonska začasno ločita, ne sodi več duhovska zakonska sodnija, nego cesarske uradnije.

4. Da postane zakon zgolj posvetna pogodba; da toraj poročati ne gre fajmoštru, ampak uradniku posvetnemu, ki bo tudi oklicoval.

Ta novi zakon, ki ne spada več k sedmim sv. zakramentom, in je le pogodba (kontrakt) med možem in ženo, imenuje se po našem divji zakon; postava ga imenuje državljanski zakon. — Prihodnjič vam to bolj na drobno povemo. U.